

АРХИЕПИСКОП
ИГОРЬ ИСИЧЕНКО

АРХИЄПИСКОП
ГОР ІСІЧЕНКО

“МІ ПРОСТО
ЙШЛИ...”

СПОГАДИ

ОГЛАВ

Єпископ *Борис Гудзяк*. 30 років зустрічей (11)

Вступне слово (17)

Дитинство

Башкирія (20)

Балаклія (21)

Природа (23)

Батько (24)

Мати (28)

Дідусь (30)

Бабуся (34)

Друзі (40)

Сестра (43)

Домашній простір (43)

Школа

Перша вчителька (48)

Друзі (50)

Час змін (52)

Відкриття ідентичности (54)

«Смерічка» (61)

«Спадщина» і що було потім (62)

Навчання в університеті

Невдалий початок (68)

Лісоцех (69)

Праця в друкарні (71)

Вступні іспити (73)

Факультет на Гоголя 7 (74)

Колгосп (76)

Наш курс (79)

Викладачі (84)
Гуртожиток (93)
Мое навчання (99)
Духовне формування (105)

Недовге вчителювання

Розподіл (112)
Балаклійська середня школа №6 (113)
Вечірня школа (114)
Втеча зі школи (115)

Викладання

Лекційні курси (118)
Фольклорна практика (126)
Пошук житла й гуртожиток (129)
Колеги (132)
Учні (135)
Києво-Могилянська академія (140)

Наукова праця

Початок (144)
Кандидатська дисертація (144)
Бароко (149)
Докторська дисертація (159)
Духовність ранньомодерної літератури (167)

Громадська робота

Імпульси “Солідарности” (172)
Фонд культури (175)
Літературний музей (177)
«Спадщина» (179)
Товариство української мови (181)
Народний Рух України (183)
“Професійні українці” (189)
Харківське православне братство (190)
Всеукраїнське братство апостола Андрія Первозваного (195)
Львівське братство (208)
Політична правиця (215)

Церква Патріярха Мстислава

Перші відомості (228)
Перші харківські ініціативи (229)
Хрест пам'яті жертвам Голодомору (230)
Митрополит Філарет про УАПЦ (230) Харківські владыки РПЦ (232)

Помісний собор УАПЦ (235)
Успенська парафія Харкова та її драма (236)
Київські владика й отці (243)
Петропавлівська парафія Львова (259)
Патріярх Мстислав (263)
Іоано-Богословська парафія (272)
Утворення УПЦ-КП (278)
Боротьба за збереження УАПЦ (284)

Харківсько-Полтавська єпархія

Перші громади (294)
Єпархіяльний собор 1992 р. (299)
Єпископ Роман Попенко (300)
Монаший постриг (302)
Дияконське рукоположення (305)
Ієрейське рукоположення (306)
Настоятельство (308)
Архиєрейське рукоположення (312)
Архиєрейське середовище (319)
Боротьба за легалізацію УАПЦ (324)
Свідки історії (328)

Парафії

Каплиця в Русі (332) Свято-Дмитрівська
парафія (333) Іоано-Богословська парафія (339) Введенська
парафія Мерефи (340) Свято-Миколаївська парафія
с. Циркуни (341) Свято-Андріївська парафія
Слов'янська (343) Парафія свт. Афанасія Лубенського
(Всіх святих) Лубен (344) Свято-Юріївська парафія Полтави (346)

Клир

о. Віталій Зубак (351) о. Олег Кучер (354) о. Сергій Підтягин (356)
о. Василь Крупа (358) о. Дмитро Котерлин (359)
о. Олег Козубов (360) о. Михайло Миронов (361)
о. Ярема Вережак (363) о. Леонід Даниленко (364) о. Ігор
Литвин (366) о. Юрій Бублик (367) о. Станіслав Шинкаренко (368)
о. Станіслав Аштраф'ян (369) о. Дмитро Романків (370)
о. Олег Усов (371) о. Павло Куш (372) о. Володимир Офіленко (372)
Нереалізовані покликання (373) "Гастролери" (377)

Колегія Патріярха Мстислава

Утворення (383) Юридичне оформлення (385) Викладачі (385)

Перші контакти з УГКЦ

Харківські активісти (387) Львівська інтелігенція (388)
Долаючи бар'єри (389) Отець Михайло Димид (393)
Владика Борис Гудзяк (394) Катакомбні владика (395)
Єпископ Софрон Мудрий (400) Патріярх Любомир Гузар (402)

Патріярх Димитрій

Шлях до священства (406) Служіння в РПЦ (408)
Покликання до предстоятельства (410) Монаший постриг (412)
Обрання та інтронізація (413) Побут на Теремках (416)
Візитації Харківсько-Полтавської єпархії (418)
Патріярх у Патріярхії (420) Поїздка до Сполучених
Штатів (424) Важкий 1999 рік (426) Авантюра з “УАПЦ-КП” (430)
Подолання розколу (435)

Помісний собор 1997 р. (441)

Мефодій Кудряков (446) Макарій Малетич (447)
Андрій Абрамчук (449) Роман Балащук (450)
Іоан Модзалевський (452) Яків Макарчук (454)

Патріярхія

10

Черкаська єпархія (462) Центр візантиністики і патрології (464)
Святослав Заставський (465) О. Валерій Копійка (468)
Андрій Вовкунович (469) Євген Сверстюк і «Наша віра» (469)
Наталія Ставицька (472) Дмитро Поляков (473)

Міжнародні контакти

Франція (475) Румунія (481) Німеччина (485) Польща (485)
Сполучені Штати Америки (486)

Відхід Патріярха Димитрія (487)

Похорон (489) Призначення місцеблюстителя (490)
Помісний собор (494)

Розкол

Руйнування проекту виходу з канонічної ізоляції (497)
Провісники розколу (501) Розрив стався (505)
Помаранчева революція (511) Захоплення Патріярхії (513)

Розширення Харківсько-Полтавської єпархії

Прийняття парафій із Центральної та Південної України (520)
Канів–Костянець (523) Реєстрація нового статуту (525)
Відвідини монастирів (528) Прощі до Зарваниці (537)

Зарубіжні поїздки

Єгипет (541) Польща (548) Канада (550) Свята Земля (555)
Сполучені Штати Америки (564) Велика Британія (572)
Іспанія (576) Італія (578) Бельгія (580) Франція (584)

Нова стратегія

Втрата канонічної опіки УПЦ у Сполучених Штатах (587)
Помісний собор 2015 р. (588) Фронда (593) Діялог з УГКЦ (596)

Показчик імен (599)

30 РОКІВ ЗУСТРІЧЕЙ

Із Юрієм Ісіченком я познайомився в минулому столітті. Це був інший час. Змінилися швидкість, темп. Тепер світ має вигляд цілком інший.

Як американський докторант, що стажувався в Советському Союзі, я був прикріплений з січня 1988 року до Інституту літератури Академії наук, де Юрій Ісіченко — багатообіцяльний літературознавець із Харкова — нещодавно захистив свою кандидатську дисертацію. Там ми вперше і зустрілись. Уважний читач на сторінках «Спогадів» знайде точніший час і місце, адже архієпископ Ігор не забув цієї нашої першої зустрічі і з притаманною йому науковою скрупульозністю її описав. З таких випадкових зустрічей і принагідних розмов у різних статусах та обставинах і складаються 30 років нашого знайомства, за які я авторові щиро вдячний.

За тих часів в УССР обмаль істориків і дослідників літератури та культури студіювали так званий “феодалний” період. Він був далеким, незрозумілим, неприступним через мовні бар’єри та “ідеологічну недоцільність”. Коли я завітав до Відділу “історії України епохи феодалізму” Інституту історії в тому-таки будинку Академії наук і запитав про стан дисципліни й кількість аспірантів, дістав досить безнадійну відповідь керівника: “Мало хто хоче це досліджувати, докласти стількох зусиль”.

Це стосувалося також і дослідників української давньої літератури. Адже треба було вивчити бодай польську, а вже латину — поготів. Відповідь мене приголомшила. Для українців польська, властиво, нескладна. Проте зрештою чомусь не всім полякам і росіянам легкою є українська. Водночас, советська ідеологія та політика намагались обмежити параметри українського літературного і культурного феномену. Він, за їхнім задумом, мав бути куций, вузький, мілкий —

без коріння й без майбуття. Його історії не приділяли ні уваги, ні ресурсів. Вивчали домодерну українську літературу в советський час, і можливо, певною мірою сьогодні, “не перспективно”.

Юрій Ісіченко, одначе, вже й тоді плив проти течії. З-під його пера вийшла не лише солідна дисертація «Києво-Печерський патерик в історико-літературному процесі XVI–XVIII ст. на Україні», а й ціла низка статей про період українського літературного бароко, популярно кажучи, могилянської доби. Ця література і втягувала автора в тематику української сакральної культури і церковної історії.

Пригадую, тоді мене захоплювало те, що як дослідник він зміг оминати пастку, яка тримає не одного науковця, котрий студіює давнішу історію: певної погорди до давньої минувшини. Ми часто думаємо, що наші попередники були духовно, морально чи інтелектуально бідніші за нас, якісь такі “відсталі”, наче й не винні в тому, однак, ніде правди діти, все ж якісь “середньовічні”. А ми просвічені, об’єктивніші, розумніші, ерудованіші від них. Така зверхність до героїв минулих епох і теми дослідження ускладнює герменевтику, пізнання. Для глибинного ж аналізу необхідна певна симпатія і навіть захоплення темою. Лише так тонкощі людського досвіду в давно минулу епоху і творчість людей у той час можна автентично пізнати і доступно пояснити. Той час, під різними оглядами, був ні кращий, ані гірший за будь-який інший. Людське моральне ДНК залишається більш-менш незмінним. Не зрозумівши й не відчувши цього, дослідник залишається в полоні стереотипів, що не дозволяють йому поринути в тему, розкрити її для себе та для інших.

Юрій Ісіченко зумів неупереджено підходити до тематики, яка за часів його навчання як студента й пошукача примітизувалася комуністичними постулятами. Згодом, протягом наступних трьох десятиліть, він стає одним з найбільш плідних інтерпретаторів давньої української літератури, церковної історії, духовности та культури.

Монографії, огляди джерельних матеріалів, дослідження і підручники, сотні наукових і популярних статей віддзеркалюють зосереджену, дисципліновану інтелектуальну діяльність особи, життя якої вийшло далеко поза межі академічних структур.

Якщо наука, тексти, доповіді, конференції, статті були локусом мого першого знайомства з владикою Ігорем, то мені, як і кожному читачеві, у цій автобіографії цікаво було пізнати те, що властиво сформувало майбутнього науковця й душпастиря, якого ми знаємо — родина, дитинство, виховання, юність.

Здобутки і досягнення у життєвому паломництві можна розуміти не лише за висотою, до якої особа доходить. Для гімалайського шерпи вийти на Еверест, поблизу якого він народився — одна річ,

а щось інше є подвиг того, хто народився на рівні моря та подолав як горизонтальну, так і вертикальну дистанцію, щоб здобути вершину світу. Тому важливим духовним і науковим завданням є пізнавати шлях людини, віртуально пройти його разом, намагатися збагнути, як це “бути в чийсь шкурі”. Так само слід заглибитися в певний час, наприклад розвинутого соціалізму, щоб оцінити духовний подвиг у тому контексті.

У нашого автора, на позір, доволі класична советська біографія. Батьки з двох різних республік, зустрілися в третій, виховували його на пост-сталінській Слобожанщині, чверть століття після Голодомору. Годі уявити на підставі цього контексту майбутнього спеціаліста з українського літературного бароко чи тим паче архиєрея Української Автокефальної Православної Церкви у час викликів та випробувань. Нехай читачів, які народилися вже у вільній Україні, не дивує той факт, що він був дієвим комсомольцем, адже за тих часів це являло собою єдину публічно можливу форму активізму.

Однак не сухі факти біографії, а радше образи дитинства та юності, дозволяють зрозуміти, відчуті, середовище, у якому автор «Спогадів» зростав. Як дрібні вибори дитини і романтичні юнацькі переконання трансформувалися у зрілі цінності.

З перших сторінок ми бачимо вкоріненість на своїй землі, яку автор глибоко переживає. Перед нашими очима оживає історія цілого ХХ століття, тихого містечка, одного роду і сім'ї. Особисту історію Автора вписано в історію та ландшафт Слобожанщини. Він розкривається перед нами насамперед як син своєї землі, син, онук, племінник, брат у своїй родині.

Ці сторінки спогадів проймає любов і ніжність, яку читач відчуває у кожному описі, у кожній замальовці, у кожному маленькому жесті. Малий Юрій любив і його любили. Він пише про родину без надриву й патетики, реалістично та спокійно. Можливо, декого, хто звик до малогабаритних квартир і маленьких сімей, здивує, що він називає бабусями двоюрідних. Ця маленька деталь показує усю глибину і якість стосунків, які він досвідчив змалечку.

Мабуть, для советських дітей вислів “Боже отців наших” є зрозумілішим у формулюванні “Боже бабусь наших”. Для цього покоління Бога і віру відкривали тихі й безстрашні бабусі-хранительки. Для владики Ігоря такою стала батькова мама — моральний орієнтир і духовний наставник у дитячі роки. Її образ змальовано так сильно і художньо, що вона наче оживає, нагадуючи наших бабусь. Заохочую під час прочитання дитячого періоду спогадів не поглинути їх заради інформації, а заглибитися у власні спомини, згадати своїх учителів та наставників, через яких відкривали Божу Любов і тепло світу.

Зі сторінок також промовляє глибока ніжність до сестри — “часом і тепер мені сниться, що я ношу її, маленьку, на руках”. Чи кожен з нас у цих словах впізнає критичного науковця та аскетичного архиєрея?

Наш досвід спілкування відкрив мені владика Ігоря як людину думки, для якої мозкова діяльність здається домінантною. Його цікаво слухати. Наші розмови чітко вибудовані й дисципліновані завдяки його зібраності та організованості.

Однак у власних спогадах владика Ігор не боїться розкритися перед своїми читачами в образі чутливої дитини, з якої виросла небайдужа людина. Це особливо помітно, коли він розповідає про відхід людей, які були для нього важливими, яких він любив, про історії втрат рідних і близьких. Про похорони, що їх він очолив, і парастаси, які він правив.

14

Про вчителів та колег. Про учнів, яких він досі пам'ятає на імення.

У нас є спільні знаменники, хоча досвід цілком відмінний. Особливо це стосується формування покликання. Якщо моє середовище не завжди мене розуміло, але не бракувало духовних провідників, досвідів і літератури, то владика Ігор формувався як монах усупереч — системі та середовищу. Навіть знання про віру він черпав у книжках про атеїзм. Владика сам називає свій духовний пошук стихійним, хаотичним, але щирим; “віра без церкви, без катехизації, схована в катакомбах людської душі, але динамічна”. Пробачте за “спойлер”, однак глибоко проймає його опис вервички з соснової кори. Хоча у владика Ігоря це радше не драма, а винахідливість, його соснова вервичка нагадала мені вервички з хліба, на яких молилися наші мученики та сповідники в советських тюрмах і на засланнях.

Спогади Ігоря Ісиченка будуть цікаві тим, хто вивчає недавню історію України та Советського Союзу — останні роки останньої імперії. Адже високий рівень рефлексії — щодо себе й оточення — допомагає побачити тектонічні зміни через життя однієї конкретної людини.

Ми бачимо і жертви, і помилки.

У спогадах часто вловлюємо дві глибокі туги — за науковим і монашим життям. Його мова і спосіб висловлювання змінюється, коли він говорить про наукове життя й монастирі, в яких побував і молився. Необхідну бюрократію і єпископські обов'язки, як і громадську активність, він прийняв з відповідальності, бо більше нікому було, але дві його безсумнівні любові, до яких він постійно повертається, — академія та монаший подвиг.

Для сучасних церковних істориків ці спогади містять складні описи нещодавньої православної історії України — історії розколів

і втрат. Автор намагається бути максимально щирим, не прикрашає дійсність і не шукає евфемізмів. Не одна сцена ріже до болю.

Владика Ігор Ісіченко тверезо сприймає наслідки своєї щирости, а тому є дуже вільний. Цим він нагадує мені Євгена Сверстюка, з яким у нього була близька співпраця і певна духовна та стилістична спорідненість — майстерність слова і безстрашність вислову, які не гарантують “практичного” успіху.

Тому читач мусить бути готовий до неприхованої та іноді некрасивої правди, що руйнує міфи й роз'яtringє рани. В спогадах є сила-силенна фактів, які важливі для опису ситуацій та обставин, у котрих опинялось українське православ'я та його Українська Автокефальна Православна Церква. Утім, мабуть, не одному читачеві в деяких моментах буде складно погодитися з такою чесністю та критичністю. Сподіваймося, що читач цих спогадів є достатньо зрілий, щоб розуміти гострі вислови, об'єктивні чи суб'єктивні.

15

У дуже багатьох моментах архиерейська історія владика Ісіченка — це історія відчуження і самоти. Мене завжди захоплювало те, як автор давав собі раду з єпископською самотністю.

За висловом Папи Франциска, владика Ігор “знає запах своїх овець”, навіть тих, хто відійшов від нього. Його опис малих громад нагадує наші спільноти в діяспорі. Я дивуюся мужності й вірі тих священників, які протягом років служать кільком десяткам осіб. Це та сота вівця, за якою Пастир іде, покинувши 99, бо кожна особа важлива. І в деяких душпастирів є особлива місія саме її шукати, хай навіть це загрожує самотністю.

Завдяки своєму нонконформізму, що проявився ще з захоплення непопулярною науковою темою, своєму прагненню завжди належати до “гідної меншости” та готовності до жертви, завдяки безустанному збиранню спільноти однодумців, бажанню без страху починати з малого і не шукати “успіху” владика Ігор може сказати подібно до клясика: “У нас нема зерна неправди за собою”.

Для нас є честю й відповідальністю сьогодні стояти з ним на цьому шляху, в його досвіді впізнавати себе чи навпаки, заперечувати і дистанціюватись, а таким чином ліпше розуміти та відчувати власний шлях. У будь-якому разі не залишатися байдужими, молитись одне за одного, за Україну, за її Церкви.

Єпископ *Борис Гудзяк*,
президент Українського Католицького Університету

ВСТУПНЕ СЛОВО

Моєму поколінню випало пережити низку всеосяжних змін. Змінюється світ довкола нас, змінюємося й ми самі. Зберегти власну ідентичність посеред цих змін, досягнути їх і призвичаїти до свого життя, не зраджуючи покликанню — для цього вкрай важлива пам'ять про минуле, про перейдене. Людська пам'ять із часом слабне, губляться і плутаються деталі, забуваються імена та обставини подій. Постає загроза маніпуляцій, знаряддям якої є фальшування історії, пересмикування фактів, довільна інтерпретація минулого. Протиставити ми мусимо свої спогади. Це, може, наразі є покликанням моєї генерації, на долю якої випало жити за часів змін.

З боєм я згадую своїх дідуся й бабусь, які несли в собі унікальні та глибоко правдиві спогади про початок ХХ ст., більшовицьку агресію, колективізацію, Голодомор і “великий терор”. Ті тяжкі спогади, призначені для найрідніших, ніхто не записував, і зараз пригадати їх можна лише в окремих деталях. Цілий світ старої Галичини відійшов разом із Патріярхом Дмитрієм — чудовим оповідачем з унікально чіпкою пам'яттю. Він устиг записати, можливо, тисячну частинку з того, що пам'ятав і про що міг розповідати упродовж годин. Решту втрачено.

Застережений цим, я й вирішив, доки ще не зраджує пам'ять, описати якусь частину пережитого під час долання свого шляху. З волі Божого Провидіння моє життя було насиченим на події. І це зобов'язує поділитися своїми спогадами. Тим паче, що виникає добра нагода — 25-річчя архиєрейської хіротонії.

Саме ці останні чверть століття служіння в Українській Автокефальній Православній Церкві стали для мене наймісткішим і найдраматичнішим періодом у житті. Автокефальний рух в Україні

починався світло й романтично, під знаком повернення до помірної традиції. Його першими лідерами стали харизматичні Патріярх Мстислав і отець Володимир Ярема — згодом Патріярх Димитрій. Однак щодалі більше цей рух обертають на об'єкт брутальної фальсифікації та цинічного визиску з політичною метою. Кроки, які я мусив зробити задля порятунку його від прірви, були викривлені. Не маю бажання полемізувати й доводити очевидні речі тим, хто не хоче про них чути. Однак з тими, *“хто має вуха, щоб слухати”* (Мт. 13:9), я мушу поділитися досвідом, що привів мене до пропозицій про діалог, який може зумовити реальне єднання християнських спільнот України зі збереженням духовних набутків усієї Київської Церкви, трагічно поділеної в XVI–XVIII ст. Сподіваюся, неупереджені читачі зрозуміють логіку та перспективи запропонованого мною діалогу Церков київської традиції. Діалогу, здатного повернути нам утрачену єдність.